

Dějiny Archivu Jana Patočky v Praze a co jim předcházelo

Vzniku Archivu Jana Patočky v dnešní podobě předcházela poměrně dlouhá historie. Vlastně je třeba začít u mladého studenta Jana Patočky, který během svého studia na pražské Karlově universitě (1925–31) nebyl spokojen se sterilním pozitivismem tehdejších pražských filosofů a odešel do Paříže, aby školní rok 1928–29 strávil na Sorboně, kde se náhodou setkal s Edmundem Husserlem a byl fascinován jeho způsobem filosofování. Husserl měl, jak známo, v roce 1929 v Paříži sérii přednášek, v nichž se po svém emeritování v roce 1928 pokusil přehledně a v úplnosti předvést svou filosofickou nauku. Patočkovi se tenkrát poštěstilo, že mohl tento úvod do transcendentální fenomenologie, později nazvaný *Karteziánské meditace*,¹ vyslechnout z úst samého mistra. Tato zkušenost na něj tak zapůsobila, že jakmile se mu naskytla možnost, tj. když jako doktorand získal Humboldtovo stipendium, odjel k Edmundu Husserlovi do Freiburgu. Tam byl přivítán nejen jako nadaný mladý filosof, nýbrž i jako první krajan, který se vážně zajímá o fenomenologii. Husserl totiž, jak známo, pocházel z Prostějova.

Kromě rozhovorů s mistrem byl Patočka svěřen do péče Husserlovi asistentu Eugenu Finkovi. Fink zasvětil Jana Patočku nejen do tajů fenomenologie, ale i do novinek, které do fenomenologie začal zavádět bývalý Husserlův asistent Martin Heidegger. Vzhledem k tomu, že Husserl byl tehdy již emeritus, byl Patočka oficiálně zapsán jako host na katedře Martina Heideggera. V soukromých rozhovorech nám Patočka vyprávěl, že Eugen Fink mu takřkajíc tajně vysvětloval důležitost Heideggerovy rekonstrukce fenomenologického myšlení, s níž Husserl sám nebyl tak docela srozuměn. Z toho, že se jedná o rok 1933, chápeme, že Patočka učinil tenkrát v Německu i jiné důležité zkušenosti. To však nechme nyní stranou.

Z Freiburgu se tedy vrátil do Prahy nejen přesvědčený husserlovský fenomenolog, který v roce 1936 publikoval svůj habilitační spis o „přirozeném světě”,² nýbrž i celoživotní kritik Husserlova metafyzického idealismu absolutní reflexe a myšlenky epoché, pokud by se měla zastavit před domnělou poslední pevnou půdou transcendentálního vědomí. Jinak řečeno: celý svůj život zůstal Patočka věrný Husserlovi východisku, ale od začátku věděl, že Heideggerova korektura je nezbytná. Když odmítl Husserlovu myšlenku hyletických dat jako základní a neměnné vrstvy zkušenosti, uviděl nutnost pojmout úvahy o „přirozeném světě“ jako zkoumání, které musí být dějinné, musí být doprovázeno filosofií dějin. Již v úvodu ke svému habilitačnímu spisu poznamenává, že v jeho „programu, který není proponován nakrátko ... leží jako střední člen úvaha o lidských dějinách”.³

Ale ani Heidegger Patočku neuspokojoval a ukazovaly se mu stále nové

¹ Poprvé vyšlo ve francouzském překladu E. Levinase jako: E. Husserl, *Méditations cartésiennes*, Paris 1931. Do češtiny přeložila M. Bayerová pod názvem *Karteziánské meditace*, doslov Jan Patočka, Praha 1968.

² J. Patočka, *Přirozený svět jako filosofický problém*, Praha 1936.

³ Tamt., 3. vyd. Praha 1992, str. 35 n.

ohledy, v nichž nemohl s Heideggerem souhlasit a kde chtěl nakonec ve své „a-subjektivní fenomenologii“ postupovat jinak. Referát o tomto zápasu s oběma velikány fenomenologie byl obsahem přednášek, které Patočka vedl v letech 1968–1972 na Filosofické fakultě University Karlovy.

Právě v těchto letech jsem měl možnost Jana Patočku blíže poznat. Absolvoval jsem totiž v roce 1964 v Praze na Fakultě jaderné fyziky svá vysokoškolská studia a po návratu z půlroční vojenské služby jsem chtěl psát disertaci z tehdy populární kybernetiky. Ale profesor Antonín Svoboda, který mne před odchodem na vojnu přijal do doktorského studia, odjel mezitím na dovolenou do Jugoslávie a emigroval odtamtud do Spojených států. Za války spolupracoval se zakladatelem kybernetiky Norbertem Wienerem, v Praze zkonstruoval první funkční počítač a nakonec už měl všech těch potíží s komunistickým režimem dost. V krátké době za ním odjela větší část expertů z jeho tehdejšího Výzkumného ústavu matematických strojů. Abych nebyl označen za „příživníka“, musel jsem si najednou narychlo, podle zákona do šesti týdnů, najít nějaké zaměstnání. Podařilo se mi dostat se do podniku Aritma, který vyráběl kancelářské stroje a právě dokončoval vývoj „minipočítače“ na zpracování děrných štítků, jehož architekturu Antonín Svoboda navrhnul než odjel.⁴ Pracoval jsem tam ve vývojovém oddělení logiky tohoto téměř hotového počítače a sestavil jsem jeho technický popis. To mi skýtalo dost volného času k tomu, abych se orientoval ve svých zájmech a zjistil, jak to vypadá v pražských humanitně vzdělaných kruzích.

Můj sklon k filosofii se datoval již z doby fakultního studia, kdy jsem postupně pochopil, že studium jaderné fyziky mne nepřivede k moudrosti o světě, kterou jsem si ve své středoškolské naivitě od tohoto studia sliboval. Ani oficiální marxismus nemohl moje filosofické sklony uspokojit, spíše držel všechny ostatní myšlenkové proudy jakoby pod pokličkou. Bez cizí pomoci bylo tehdy pro studenta fyziky obtížné najít cestu k opravdové filosofii. Ani kybernetika se neukázala nosnou.

A tu se mi přihodilo něco nečekaného: moji pozornost vzbudil *Úvod do Husserlovy fenomenologie*, který v letech 1965–1966 v pěti číslech *Filosofického časopisu* uveřejnil mně tehdy zcela neznámý Jan Patočka.⁵ Přestože jsem z toho, o čem Patočka psal, mnoho nechápal, přece jen jsem viděl, že se jedná o něco úplně jiného, než na co jsem byl dosud zvyklý, a že bych chtěl těmto věcem porozumět.

Totalitární klima se v průběhu 60. let zmirňovalo a uveřejnění Patočkova *Úvodu* bylo toho neklamným znamením. Schylovalo se k pražskému jaru 1968. V roce 1967 bylo Patočkovi 60 let a Josef Zúmr s ním ve *Filosofickém časopise* uveřejnil velké interview.⁶ Brněnská universita se rozhodla udělit Janu Patočkovi řádnou profesuru. Brzo se k ní přidala i Praha. Patočka měl samozřejmě být profesorem už dávno, totiž během své intenzivní učitelské činnosti na Karlově universitě v poválečných letech 1945–1949. Ale doba byla tenkrát zmatená a než se podařilo profesuru připravit, přišel vítězný komunistický únor 1948. Patočkovi bylo nakonec dovoleno už jen přežívat v kabinetech Akademie věd jako

⁴ Pro pamětníky budiž upřesněno jeho jméno: „Aritma DP 100“.

⁵ 2. vyd. J. Patočka, *Úvod do studia Husserlovy fenomenologie*, Praha 1966; 3. vyd. *Úvod do Husserlovy fenomenologie*, Praha 1969.

⁶ *K filosofovým šedesátinám. S Janem Patočkou o filosofii a filosofech*. Interview s J. Zúmrem, in: *Filosofický časopis* 15 (1967), č. 5, str. 585 – 598.

komeniolog – i když záhy jako komeniolog světového významu. Na profesuru si musel ještě 20 let počkat.

Ale ani tentokrát se Patočkova universitní činnost neobešla bez stínu. Pražské jaro 1968, doba, kdy se zdála přicházet kýžená svoboda, trvalo opravdu jen toto jedno roční období. Léto už svoboda nepřežila. Ale chuť svobody se ihned neztratila. Úřední šiml doručil Patočkovi profesorský dekret teprve na podzim 1968. Patočkovy obnovené universitní působení započalo v atmosféře studentské stávkové proti přítomnosti sovětských vojsk a ve stínu nekonečného politického vyjednávání s Moskvou o modus vivendi po okupaci. A trvalo to čtyři roky, než se úřadům podařilo opět Patočku z university vypudit. Aby byl zachován dojem legality, bylo zapotřebí nějakého důvodu. Byl tehdy přijat zákon, že vysokoškolské pedagogové, kteří dovršili 65 let věku, mohou být bez dalšího pensionováni. Právě Patočky a mnoha podobně nežádoucích starších osobností se bylo možno tímto způsobem rychle zbavit. Přestože Patočka byl tehdy na vrcholu svých filosofických sil, byl po skončení letního semestru 1972 nemilosrdně poslán do důchodu, přestože právě nyní by byl mohl studentům ještě mnoho let předávat své myslitelské zkušenosti.

Ale vraťme se na podzim roku 1968. Plni napětí jsme čekali na první Patočkovu přednášku. A nezklamala nás. Jeho vystoupení bylo vždycky událostí. Velká posluchárna na fakultě byla plná k prasknutí a Patočka, s poznámkami na malém lístečku papíru, rozvíjel svou filosofickou myšlenku, hledal pro ni vhodná slova a vtahoval nás do svého myšlenkového procesu. Ale ještě větším zážitkem byl seminář, v němž jsme četli tehdy právě vydaný český překlad Husserlových *Karteziánských meditací*, k nimž napsal Patočka rozsáhlý doslov. Nejen studenti, ale i tehdejší docenti a mnozí ze starších členů akademické obce se tohoto semináře účastnili a všichni bez rozdílu shledávali své filosofické znalosti povážlivě nedostatečnými ve srovnání s tím, co před naším duchovním zrakem nechal vystupovat Patočka. Na každé jeho slovo jsme hladově čekali a pečlivě jsme si je zapisovali.

Od začátku jsme chápali, že jsme svědky něčeho jedinečného. Utvořili jsme skupinu, která se vždy odpoledne po přednášce ihned sešla a ze svých několika zápisů téměř doslovně zrekonstruovala přednesený text. Přitom jsme se také společně snažili pochopit celkový smysl toho, co Patočka říkal. Když si na to dnes vzpomínám, musím říci, že to byla dobrá škola. Scházeli jsme se většinou u Jiřího Polívky. Ke skupině patřili ještě Jaromír Kučera, Jiří Michálek, Miroslava Volková, Josef Vinař a Marika Křištofová. Polívka měl na starosti zápis rekonstruovaného textu, který pak Marika pravidelně přepisovala na psacím stroji. Tuto první přednášku ze zimního semestru 1968 a pak i druhou z letního semestru 1969 jsme později vydali v „samizdatu“ v rámci *Archivního souboru prací Jana Patočky*⁷ a potom v roce 1995, tedy po pádu komunismu, konečně knižně.⁸

V roce 1967 jsem spolu se svým šéfem Jindrou Katscherem opustil Aritmu.

⁷ Tak bylo dodatečně nazváno 27 svazků ve světlemodrém plátně, které vycházely v letech 1977–1989.

⁸ J. Patočka, *Tělo, společenství, jazyk, svět*, in: *Přirozený svět a pohyb lidské existence*, sv. 4, str. 1–127. Přednášky na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy ve školním roce 1968/69. Vyd. I. Chvatík, J. Polívka a M. Petříček, Praha, (Archivní soubor prací Jana Patočky) 1983; 2. vyd. J. Polívka, Praha, OIKOYMENH 1995, str. 9–125.

Primitivní děrnoštítkový počítač, na jehož uvedení do výroby jsme tenkrát pracovali, byl již hotov a nebylo příliš naděje, že budeme v dohledné době vyvíjet počítač nové generace. Západní konkurence byla příliš silná. Bylo snadné nahlédnout, že technologická propast mezi Východem a Západem se rok od roku prohlubuje. Větší a prosperující podniky u nás byly nuceny začít nakupovat počítače ze zahraničí. Jeden takovýto západní, přesně řečeno švédský počítač Datasab tehdy zakoupilo výpočetní středisko generálního ředitelství Továren strojírenské techniky (TST) v Praze a my dva jsme jej dostali na starost. Možnost jet na dlouhodobé školení do Švédska byla tehdy něčím pohádkovým. Takovému svodu jsem nemohl odolat.

Z cesty do Švédska jsem si přivezl dvojí. Především přesvědčení, že něco takového jako filosofování s Patočkou v zahraničí nenajdu, a pak malý magnetofonový přístroj, který bylo možno snadno použít k nahrávání Patočkových přednášek (v té době byly u nás k dispozici pouze těžké a rozměrné magnetofony kufříkové). Při dalších švédských cestách jsem takovými přístroji postupně vybavil celou naši skupinu, a tak jsme mohli téměř všechno, co Patočka přednesl, nahrát na pásek. Zároveň jsme nepřestali přednášky zapisovat, takže jsme pak obojí mohli kombinovat a dosáhnou ještě větší věrnosti záznamu v písemné podobě.⁹

Brzo jsem se měl rozhodnout: musím absolvovat studium filosofie na Filosofické fakultě, abych mohl být v kontaktu s Janem Patočkou. Kolegové docenti, které jsem mezitím už znal ze seminářů, mi však doporučili, abych s dlouhým studiem na fakultě neztrácel čas. Jednu fakultu už jsem absolvoval, a kromě Patočky mne stejně nemůže nikdo nic naučit – mám se tedy přihlásit u Patočky přímo k doktorskému studiu.

Jan Patočka mne již znal ze seminářů. Jeho první otázka byla, zda umím německy. Když jsem připustil, že mám skrovnou znalost němčiny z gymnázia, nevím, co si pod tím představil, patrně něco, čemu jsem zdaleka nemohl dostát, ale přijal mne ke studiu a uložil mi, abych si přečetl Kantovu *Kritiku čistého rozumu*, pak že se domluvíme na dalším. Pustil jsem se tedy pilně do čtení Kanta a konečně se na tom naučil trochu pořádné němčiny. S několika dalšími kolegy jsme taky tenkrát pochopili, že chceme-li vážně studovat filosofii, musíme se nějak naučit starou řečtinu. Kupodivu se nám podařilo najít velmi dobrého postaršího klasického filologa Miloslava Bareše, a to přímo ve Státní jazykové škole. Vyučoval nás pak s Jiřím Michálkem a Zdeňkem Neubauerem i doma, a to nejen řečtinu, ale také němčinu, dlouhá léta, až do své smrti v polovině osmdesátých let.

Mírnější klima pražského jara se postupně ochladilo a Patočka, jak jsem už řekl, musel univerzitu opustit. V den svých 65. narozenin, 1. června 1972, proslovil poslední přednášku v letním semestru, která byla také jeho poslední přednáškou na Karlově univerzitě. Irena Pochmanová mu tehdy za nás za všechny předala kytici květin a jedna důležitá kapitola dějin Karlovy univerzity byla u konce. Největší český filosof mohl na ní za celý svůj život vyučovat pouze dvakrát čtyři roky: po válce (1945–49) a po pražském jaru (1968–72).

Patočka musel tedy zůstat doma, a my, kteří jsme s ním a s jeho filosofií chtěli být v kontaktu, museli jsme chodit k němu. Zprvu jsem ho jako jeho

⁹ Tak vznikly např. *Základní problémy předsokratovské filosofie*. Cyklus přednášek ve školním roce 1970/71, ed. J. Michálek a I. Chvatík, Praha (Archivní soubor) 1989, 198 stran.

doktorand navštěvoval sám, ale shledával jsem tyto pravidelné návštěvy tak poučnými a zajímavými, že mi připadalo nesprávným nezprostředkovat toto poučení i svým kolegům. Patočka proti tomu nic neměl a brzy se tyto návštěvy vyvinuly v pravidelný soukromý seminář.

Pro tyto semináře vybral Patočka po dohodě s námi četbu Heideggerova díla *Bytí a čas*. Studium to bylo opravdu důkladné. Každé slovo Patočka vysvětlil a komentoval a někdy jsme za celý večer – odcházeli jsme většinou až okolo půlnoci – přečetli jen několik řádek: ve zbylém čase Patočka rozvinul improvizovanou přednášku, většinou na nějaké téma, na kterém právě pracoval. Tak jsme v těchto letech slyšeli všechny studie, které tehdy psal, jakoby na zkoušku ústně a mohli jsme s ním o nich diskutovat. Přicházeli jsme za ním téměř každý týden celých pět let, až do jeho smrti. Kromě výše uvedených účastnili se semináře více méně pravidelně také Stanislav Sousedík, Milan Sobotka, Jiří a Jaroslava Peškovi, Pavel Kouba a Miroslav Petříček.

Vnitropolitická situace se stále ochlazovala. Propast mezi kapitalistickou cizinou a socialistickým domovem se prohlubovala i ekonomicky. Venku pokrok, doma stagnace. V roce 1974 jsem směl naposledy vyjet služebně na Západ, do Düsseldorfu, abych tam demontoval a do Prahy přivezl vysloužilý švédský počítač, který jsem pak v Praze opět složil. Byl to týž model, jaký naše firma už měla od roku 1967. Dostala jej zdarma, pouze zaplatila převoz. Nový si již tehdy nemohla dovolit. Pro mne jakožto servisního technika to byla velká výhoda. Znal jsem ten stroj už nazpaměť a jeho údržba mne příliš nezaměstnávala. Mohl jsem téměř všechnen čas věnovat filosofii.

Již na podzim 1972, inspirováni Heideggerovou přednáškou *Konec filosofie a úkol myšlení*, která vyšla roku 1969, poprosili studenti Jana Patočku, aby k tématu „konec filosofie“ něco řekl. Přednáška se konala v bytě španělského studenta filosofie Fernanda Valenzuely, a protože s její první podobou nebyl mistr spokojen, opakoval ji začátkem roku 1973 v bytě Dani Horákové.¹⁰ Obě přednášky jsem tehdy nahrál na magnetofonový pásek, edičně upravil a předložil k autorizaci.

Brzy potom jsme s Janem Patočkou dohodli, že pro něj uspořádáme větší přednáškový cyklus. Protože jsme nechtěli být rušeni policií, zorganizovali jsme všechno zcela tajně. Každá přednáška se konala v jiném bytě, aby pravidelné shromažďování více osob nevzbudilo podezření sousedů, a účastníci byli zásadně zváni ústně, nikoli telefonem, protože se vědělo, že některým známějším osobnostem policie telefon odposlouchává. Jedna z prvních přednášek se konala u mého spolužáka z Fakulty jaderné fyziky Ivana Santara, další pak u Jiřího Michálka, u Petra Rezka, u mne, atd. Všech jedenáct přednášek jsem opět natočil na magnetofon a zredigoval. Cyklus byl tehdy znám pod názvem *Péče o duši*. Pro jeho písemnou podobu v samizdatovém *Archivním souboru* vymyslel později Petr Rezek název *Platón a Evropa*, pod kterým je publikován dodnes.¹¹

V září následujícího roku navázal Patočka na tento cyklus, aby znovu zformuloval své pojetí filosofie dějin. Motivoval jej k tomu rovněž mladý polský

¹⁰ Viz J. Patočka, *Může filosofie zaniknout?*, in: *Filosofický časopis* 38 (1990), č. 1-2, str. 3-20.

¹¹ Viz J. Patočka, *Platón a Evropa*, in: *Péče o duši II*, Praha 1999, str. 149–355. 2. vyd. J. Patočka, *Platón a Evropa*, Praha, Filosofia 2007.

doktorand Krzysztof Michalski, který s ním byl od roku 1973 v písemném kontaktu a jakožto spolupracovník polského filosofického časopisu *Znak* mu nabídl publikaci textu na téma „fenomenologický výklad smyslu dějin“. Přednáškový cyklus začal 12. 9. 1974 na Vinohradech v bytě malíře Pavla Brázdy a pokračoval šesti sezeními až do června 1975 v ateliéru fotografa Jaroslava Krejčího na Kampě. Tentokrát Patočka naše nahrávky a zápisy nepotřeboval a koncem roku 1975 předal písemnou podobu textu pod titulem *Kacířské eseje* Ludvíku Vaculíkovi do jeho samizdatové Edice Petlice.¹²

Tyto přednášky a pak i publikovaný text tenkrát na intelektuální publikum silně zapůsobily a Patočka začal být nejen opozicí, ale i policií chápán jako významný disident. Například v červnu 1976 pozval Petr Rezek Jana Patočku na víkendový seminář, který k Patočkovým 69. narozeninám uspořádal „Na Kloboučku“, tedy ve své venkovské rekreační chalupě u Votic. Shromáždění filosofických přátel bylo přepadeno policií, perlustrováno a Petr Rezek byl odvezen do Prahy k výslechu. Martinu Paloušovi se tehdy podařilo nepozorovaně uprchnout do polí. Byl v té době na povinném vojenském cvičení a na seminář přijel tajně, bez řádné propustky. Kdyby ho policie identifikovala, hrozil mu zcela jistě vojenský soud a dlouholeté vězení. Patočka se však tehdy nakonec neobjevil. Byl totiž předchozí pátek na oslavě padesátých narozenin Karla Kosíka a cítil se na druhý den natolik unaven, že svou účast na našem semináři na poslední chvíli odřekl.

Na podzim roku 1976 podepsal Patočka s asi deseti dalšími intelektuály dopis vládě, který obsahoval protest proti soudnímu procesu s undergroundovou hudební skupinou *The Plastic People of the Universe*. Patočka tehdy sice říkal, že tu hudbu nevydrží poslouchat déle než několik minut, ale že je nutno se i v takových případech zasadit o lidská práva a svobodu. Napsal v této souvislosti i pěkný krátký text.¹³

Bylo pak už vlastně samozřejmé, že se koncem roku 1976 podílel na přípravě známé protestní petice Charta 77 a spolu s bývalým ministrem zahraničních věcí z období pražského jara 1968 Jirím Hájkem a pozdějším prezidentem Václavem Havlem se stal prvním mluvčím této disidentské iniciativy.

Příprava textu Charty se dala velmi tajně a Patočka byl původně toho názoru, že tak jako v případě protestu za hudebníky má text podepsat jen několik, ale zato známých a významných osobností, takže přesto, že jsme k němu chodili na seminář až do Vánoc 1976, nic jsme se od něho o Chartě nedozvěděli, dokud nebyla 1. ledna 1977 publikovaná.

Policie byla tímto vystoupením šokována a začala signatáře pronásledovat. Naše pravidelné semináře u Patočky v bytě se už nemohly konat. Situace začala být hektická. Koncem ledna jsem Patočku potkal na hlavní poště v Jindřišské ulici jak odesílá protest proti výnosu generální prokuratury o protizákonnosti Charty 77. Protože adresátů byla celá řada, pomáhal jsem Patočkovi vyplňovat podací lístky doporučených dopisů. Říkal mi tenkrát, že nyní všechn čas a všechnu energii věnuje své funkci mluvčího Charty. Brzy na to onemocněl bronchitidou,

¹² Srv. J. Patočka, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, Praha 1990. Více o tom viz *Ediční komentář*, in: *Péče o duši III*, Praha 2002, str. 824 nn. Nově též Praha, Oikúmené 2007.

¹³ J. Patočka, *K záležitostem Plastic People of the Universe a DG. 307*, in: *Češi I*, Praha, Oikúmené 2006, str. 425–427.

kteřou již delší dobu chronicky trpěl.

Když koncem února přijel do Prahy na oficiální státní návštěvu holandský ministr zahraničních věcí Max van der Stoel, vyhledal Jack Verkijk, žurnalista z jeho doprovodu, Jana Patočku v jeho bytě a sdělili mu, že kdyby o to Patočka požádal, byl by ministr ochoten jej přijmout jako mluvčího Charty a uspořádat tiskovou konferenci. Bylo to poprvé, co představitel cizího státu vzal disidentské hnutí oficiálně na vědomí. Patočka to považoval za velmi důležité, a přestože byl nemocen a měl být na lůžku, odebral se dne 1. března 1977 do hotelu Intercontinental v Praze na Starém Městě, kde byl ministr ubytován. Na improvizované tiskové konferenci vysvětlil, o co disidentům jde, že totiž vláda podepsala v Helsinkách roku 1975 závěrečný akt o lidských právech, který se tak stal součástí našich zákonů, a že by jej tedy měla dodržovat, což nečiní. O svém setkání s ministrem Van der Stoelem zaslal pak Patočka ihned vládě *Prohlášení*,¹⁴ aby nemohl být obviněn z protizákonného chování.

Policie se zmocnil běs. Každý den od rána do večera musel Patočka strávit na policejní stanici, kde byl celou dobu vyslýchán a šikanován, přestože byl nemocen a měl mít, jak už jsem řekl, klid na lůžku. Přetížený organismus toto vypětí nevydržel a po týdnu musel být Jan Patočka hospitalizován v nemocnici na Strahově. Ale ani tam ho policie nenechala na pokoji. 13. března v ranních hodinách zemřel.

Bylo to v neděli. O Patočkově smrti jsme se dověděli během dne ze zahraničního rozhlasu. Když jsem se vracel k večeru z venkova do Prahy, zastavil jsem se u Mirka Petříčka a usoudili jsme, že je nebezpečí, že by policie mohla nějakým způsobem ohrozit Patočkovu pozůstalost: zneprístupnit, zabavit, zničit. Rovněž jsme si však řekli, že je neděle, a než někdo vydá policii rozkaz, může uplynout nějaký čas a my můžeme využít takového prodlení k pokusu o záchranu pozůstalosti. Jistěže jsme se inspirovali Patočkovým vyprávěním o osudech pozůstalosti Edmunda Husserla.¹⁵

Odebral jsem se k Jiřímu Michálkovi, který už byl v té věci ve spojení s Jiřím Polívkou a dohodli jsme se, že okamžitě zajedeme k Janu Sokolovi, Patočkovu zeti. S jeho pomocí a se souhlasem rodiny jsme z Patočkovy pozůstalosti vytřídili to nejdůležitější, tedy hlavně jeho vlastní rukopisy, zhruba jsme je očíslovali, svázali do balíků a zabalili. Do půlnoci jsme byli hotovi. Jiří Polívka je pak odvezl na neznámé místo, k jistému svému příteli, který však neměl

¹⁴ J. Patočka, *Prohlášení o rozhovoru s holandskými novináři a holandským ministrem zahraničí*, in: *Češi I*, Praha, Oikúmené 2006, str. 438 n.

¹⁵ Když Husserl v Německu po roce 1933, vzhledem ke svému židovskému původu, už nemohl počítat se žádnou podporou, začalo se od roku 1935 s podporou prezidenta Beneše pomýšlet na Husserlovo přesídlení do Prahy. L. Landgrebe a E. Fink přivezli do Prahy některé jeho těsnopisné poznámky a začali je přepisovat a připravovat k vydání. Když však Husserl v roce 1938 zemřel a Československo bylo vydáno všanc Hitlerovi, nemělo už smyslu stěhovat pozůstalost do Prahy. Mladý františkánský fenomenolog Herman Leo van Breda ji tehdy zachránil tím, že ji za velmi dobrodružných okolností převezl na universitu v Lovani, kde je dodnes hlavní Husserlův archiv. Srv.: J. Patočka, *Erinnerungen an Husserl*, in: *Die Welt des Menschen – Die Welt der Philosophie*. Festschrift für Jan Patočka, *Phaenomenologica* 72, Haag 1976, S. VII–XIX; česky též: *Vzpomínky na Husserla*, in: J. Patočka, *Češi I*, Praha 2006, str. 630–641. Viz rovněž: H. L. van Breda, *Die Rettung von Husserls Nachlass und die Gründung des Husserl-Archivs*, in: *Husserl et la Pensée Modern*, *Phaenomenologica* 2, Haag 1959.

s našimi filosofickými zájmy nic společného, a nemohl tedy být policií podezírán. Od začátku jsme se řídili pravidlem konspirace, že není třeba, aby všichni věděli všechno. Jen Polívka sám věděl, kam rukopisy odvezl. Když jsme po několika měsících viděli, že se policie o Patočkův byt nezajímá a že i my sami nejsme v centru její pozornosti, přestože po účasti na Patočkově pohřbu jsme všichni absolvovali celodenní výslech, usoudili jsme, že bude lepší přivést pozůstalost zpět do Patočkova bytu a tam ji začít zpracovávat, než nadále ohrožovat někoho nezainteresovaného skladováním těchto materiálů, z policejního hlediska jistě závadných.

Zatímco Jiří Polívka dělal důkladný soupis, našel jsem nový spolehlivý úkryt, kde pak pozůstalost vydržela až do roku 1990.

V letech 1975–77 pracoval Petr Rezek na dětské psychiatrické klinice pod vedením profesorky Nesnídalové, s níž zorganizoval pravidelný interní seminář o filosofických otázkách psychopatologie. Ve skutečnosti to byl pokus vytvořit polooficiální půdu pro setkávání s Janem Patočkou. Vedle Patočky byly tehdy hlavními osobami semináře Jiří Němec, Petr Rezek, Martin Hybler a Leoš Horák, všichni činní jako psychologové na různých klinikách. Úvahy a diskuse inspirované Martinem Heideggerem, Eugenem Finkem a Medardem Bossem uspořádal a jako samizdat vydal Petr Rezek.¹⁶ Patočka v této souvislosti napsal delší studii *Kartezianismus a fenomenologie*.¹⁷ Po vyhlášení Charty se už tyto semináře nekonaly u profesorky Nesnídalové. Nové útočiště jim poskytla odvážná vedoucí dětské psychiatrické poradny v Legerově ulici Lenka Kalousová. Patočka se jich tenkrát již nezúčastňoval a jeho nepřítomnost byla silně pociťována. Jeho smrt působila šokujícím dojmem. Na úterý 15. 3. 1977 připadnul další termín semináře. Pojali jsme jej jako tryznu za Jana Patočku. Když jsem do poradny přinášel asi půl hodiny před začátkem semináře reproduktory, abychom na zahájení semináře mohli zahrát *Glagolskou mši* Leoše Janáčka, bylo zřejmé, že před domem hlídkují policisté v civilu. Čekali, kdo všechno přijde. Zřejmě se o schůzce a jejím účelu dověděli z odposlouchávaných telefonů aktivistů Charty.

Sešlo se nás tehdy mnoho. Přišli i vzdálenější kolegové, kteří normálně na seminář nechodili. Než dovnitř vtrhla policie, stačili Jiří Němec a Petr Rezek pronést krátké smuteční proslovy. V těsných prostorách poradny začala perlustrace přítomných. Znamější aktivisté Charty byli odváděni do připraveného policejního vozu. Stalo se však něco, co policie nemohla pochopit. Chyběl jeden z hlavních iniciátorů *Charty 77* Jiří Němec. Přestože ho viděli vcházet dovnitř a nikoli odcházet ven, nebyl k nalezení. Jak se později ukázalo, schoval se do nenápadné převlékací kabiny. Ne že by se bál policejního zadržení, ale bylo mu jasné, že když bude zadržen, nebude se moci zúčastnit Patočkova pohřbu. Jak tato skrýš mohla policii uniknout, nikdo neví. Ještě dlouho do noci jsme v restauraci *U Pešků* v protějším domě přemýšleli o tom, zda je policie tak neschopná, nebo líná a laxní. Protože hlídka pořád stála před domem, musel Jiří nakonec vylézt okénkem do světlíku a uprchnout nějak vedlejším domem. V každém případě se mu podařilo

¹⁶ Srv. *Bossova revize vědy*, přepis magnetofonového záznamu přednášky Jana Patočky z prosince 1975, in: *Vybrané filosofické problémy psychopatologie a normality*, ed. J. Němec a P. Rezek, Paha (samizdat) 1976.

¹⁷ J. Patočka, *Kartezianismus a fenomenologie*, in: Sborník K. Kosíkovi k 50. narozeninám, Praha (samizdat) 1976.

nenechat se chytit a na druhý den ráno jsme se s ním sešli na Patočkově pohřbu. Zatčen byl až když jsme spolu odcházeli ze hřbitova.

Pohřeb Jana Patočky na hřbitově v pražském Břevnově vylíčili výstižně již mnozí. Tisíce lidí, policejní helikoptéra vznášející se těsně nad davem, pořizující filmovou dokumentaci a znemožňující rachotem svých motorů slyšet cokoli jiného, natož někoho, kdo by se pokusil o smuteční projev. Policejní kamery byly rozmístěny rovněž na obvodových zdech hřbitova. A za zdí, pro jistotu, aby zvuková clona byla dokonalá, probíhal mimořádný trénink svazarmovských motocyklistů na přilehlém plochodrážním stadionu. Filmový záznam se v policejních archivech, nyní přístupných, údajně nezachoval. Byl buď skartován, nebo je dosud někde dobře ukryt u nějakého tehdejšího policejního funkcionáře. V Archivu Jana Patočky nám bohužel chybí.

S pohřbem a po pohřbu měla policie hodně práce. Snažila se všechny účastníky předvést na výslech, zastrašit je a naverbovat z nich spolupracovníky. Na mne a mé nejbližší kolegy přišla řada za týden. Odvedli mne z bytu asi v 5 hodin ráno a vyslyšali až do pozdního odpoledne. Nepoužili fyzického násilí. Podařilo se mi udržet odmítavý postoj a nic nevyzradit. Zanedlouho si mne zavolal ředitel odboru v podniku, kde jsem byl zaměstnán. Policie přišla navrhnout generálnímu řediteli, aby se mnou jako s nepřátelským živlem rozvázal pracovní poměr. Stalo se tak mnoha kolegům, kteří pak až do převratu v roce 1989 topili v kotelnách, myli okna a měřili vodu. Ale měl jsem štěstí. Můj bezprostřední nadřízený – vedoucí výpočetního střediska a člen řídicího výboru komunistické strany v podniku – nebyl tak docela straně oddán a byl natolik duchapřítomný, že proti policejnímu návrhu vznesl zásadní námitku, která mne zachránila. Řekl, že jsem jediný, kdo absolvoval ve Švédsku základní školení na náš počítač a že nelze vyškolit někoho jiného, protože švédská firma již počítače této generace dávno nevyrábí. Pravda to zajisté byla jen zčásti. Moji kolegové by samozřejmě udrželi počítač v chodu i beze mne a bez dalšího školení, ale námitka zabrala. Peníze na počítač nové generace nebyly, a když si generální ředitel představil, jak nesplní plán, protože mu nebude fungovat počítač, pomocí kterého řídili asi 15 strojírenských továren v republice, raději si mne ponechal. Analýza struktury této „šťastné náhody“ z období totalitarismu by vydala na obsáhlou psychologicko-sociologicko-politologickou studii.

Ale vraťme se k Archivu Jana Patočky. To, co nás přivedlo k tomuto názvu, nebylo jenom ukrytí pozůstalosti, ale také její zpracovávání a samizdatové publikování. Tato činnost, kterou jsem od druhé poloviny roku 1977 organizoval, spojitě navázala na projekt Jiřího Němce a Petra Rezka z doby nedlouho před Patočkovou smrtí, sestavit Patočkovi k sedmdesátým narozeninám samizdatový sborník z jeho textů k umění. Těchto narozenin, které připadly na 1. června 1977, se již Jan Patočka nedožil. Sborník jsme však ve spolupráci s Miroslavem Petříčkem a dalšími přece jen připravili a zároveň jsme jej pojali jako zárodek sebraných spisů.

V té době, kdy restriktivní kulturní politika totalitárního státu z velké části znemožňovala publikaci titulů, které by někoho zajímaly, se již značně rozšířila praxe samizdatu. Původci textů prostě začali dávat výsledky své práce k dispozici veřejnosti ve strojopisné podobě. Bez zprostředkování oficiálních nakladatelských domů, „vydávali“ svá díla „sami“ a rozšiřovali je bez pomoci knihkupců, pouze

prostřednictvím svých přátel a známých atd. Pro tento způsob publikace se brzy ujalo ruské slovo samizdat (samo-izdatelstvo podle ruské oficiální zkratky gosizdat = gosudarstvennoje izdatelstvo). Bylo tenkrát prestižním výkonem zorganizovat samizdatovou „edici“, tedy přímo jakousi kombinaci redakční kanceláře a manufaktury na opisování textů na psacím stroji. Nejznámější a nejvýkonnější byla *Edice Petlice* Ludvíka Vaculíka. Opisovaly se do té doby převážně literární texty, především romány domácích i cizích zakázaných autorů. Význačnou zvláštností samizdatových edic bylo to, že tenké listy leteckého papíru byly většinou vázány do tvrdých plátěných desek, takže vzniklý svazek opravdu vypadal jako kniha. Tato produkce měla ovšem velkou nevýhodu, že dvanáctý či třináctý průklep byl již téměř nečitelný. Ale našlo se tenkrát mnoho lidí, kteří tyto knihy četli tak, že je dále opisovali na psacím stroji. Vypadalo to téměř jako nová interpretace nápisu na pražském Národním divadle: „Národ sobě“. Tuto činnost v celé její rozsáhlosti dnes dokumentuje soukromá knihovna Libri prohibiti, kterou v Praze v roce 1990 založil Jiří Gruntorád.¹⁸

Vydávat samizdatovým způsobem filosofické texty bylo tedy něco relativně nového, ale v duchu doby zcela logického. Od literárních edic jsme se odlišili především formátem. Namísto malého módního formátu A5 jsme zvolili technicky jednodušší a pohodlnější větší formát A4. Dále jsme na vazbu vybrali výrazně neobvyklou světle modrou barvu, u které jsme důsledně vydrželi. Název jsme edici nedali. Pod titul *Archivní soubor prací Jana Patočky* jsme 27 dohotovených svazků shrnuli až po roce 1989, když jsme tuto nouzovou rukodělnou činnost uzavřeli.

Další inovací bylo použití moderních rozmnožovacích strojů. První tři svazky souboru „*Jan Patočka, Umění a filosofie*“ byly ještě pořízeny „klasickou“ technikou dvanácti průklepů na psacím stroji, jejichž prvopis tenkrát pořídil jejich nejmladší editor Miroslav Petříček. V dalších svazcích jsem už použil novou metodu. Nejvíce mne totiž znepokojoval fakt, že při každém opisování textu vznikalo dosti velké množství chyb, ať se písař a editoři sebevíce snažili tomu zabránit. Vzhledem k tomu, že jsme *Archivní soubor* pojali od začátku jako sebrané spisy, museli jsme reprodukovat mnoho Patočkových děl, která vyšla především v předválečné době tiskem. Zdálo se mi rozumnější pořídít na xeroxu faksimile tištěných textů, provést do nich korekturu a předložit je čtenáři v této podobě, aby s nimi mohl zacházet jako s originály vypůjčenými z knihovny. Pouze u textů převzatých z rukopisné pozůstalosti jsme museli zůstat u přepisování na psacím stroji. Ale pořizovali jsme už jen jeden exemplář na tvrdším papíře jako matici pro rozmnožovací stroj a snažili jsme se tento originál co nejpečlivěji korigovat. Takový svazek ovšem už nemohl být prostě svépomocně opsán.

Bylo nutno zajistit strojové rozmnožování. To se mi v té době opravdu podařilo zajistit, a sice opět díky vnitřní nedokonalosti totalitní struktury. Pracovnice u přísně střeženého rozmnožovacího stroje na jistém ministerstvu si velmi rády přivydělaly pár korun rozmnožováním našich filosofických materiálů. Zprostředkovatel tohoto „černého“ ekonomického podnikání, který jinak neměl s filosofií ani s disidentem nic společného, dbal jenom dosti povrchně o to, abych mu nenesl k rozmnožování texty s explicitně politickým obsahem. Ani to jsem

¹⁸ Libri Prohibiti, Praha 1, Senovážné náměstí 994/2.

však nakonec nedodržoval a využíval jsem rozmnožovnu pro kopírování samizdatové produkce všeho druhu. Množství kopií, které jsem tam nechal za všechna ta léta do roku 1990 vyhotovit, muselo dosáhnout astronomického počtu. Jednotlivých svazků Patočkových spisů bylo postupně vyhotovováno vždy znovu a znovu 20 kopií. Z bezpečnostních důvodů jsem si o jejich počtu, natož o odběratelích nevedl žádné záznamy, ale odhadoval bych, že náš náklad mohl být cca 200 kusů. Dodnes se mi nepodařilo pochopit, jak mohla policie takovou aktivitu tolerovat, protože přece není možné, aby o ní při rozsáhlosti sítě svých informátorů nevěděla. Když se nedávno otevřely archívy Státní bezpečnosti, chtěl jsem se podívat, jak to se mnou v jejich očích bylo, ale ke svému zklamání jsem zjistil, že svazek s mými materiály byl jako mnohé jiné skartován. Snad se časem něco dovím alespoň z nepřímých odkazů ve svazcích svých přátel.

Na přípravě samizdatových Patočkových spisů se podílelo mnoho lidí z našeho filosofického okruhu, starších i docela mladých. Kromě již jmenovaných je třeba zmínit např. Radima Palouše, původně Patočkova žáka z poválečné doby, po roce 1989 pak prvního rektora nyní znovu svobodné Karlovy univerzity, který si vzal na starost připravit k vydání Patočkovy texty týkající se J. A. Komenského. To se mu v letech 1980–83 úspěšně podařilo.¹⁹ Všech 6 svazků vydal klasickou metodou opisování na psacím stroji. Podle této naší edice vydal Patočkova Komeniana v následujících letech (1981 a 1984) v Bochumi Patočkův žák komeniolog Klaus Schaller. Ve svém prvním svazku, který obsahoval převážně časopisecky publikované texty, použil naši metodu přetiskování faksimile původních vydání. Druhý svazek, který obsahoval výhradně nepublikované rukopisy, musel nechat klasicky přepsat.

Mladé spolupracovníky, kteří začali přepisovat Patočkovy rukopisy na stroji, jsem získal především na různých domácích filosofických seminářích. Jeden z nich vedl pro studenty Daniel Kroupa, po roce 1989 jeden ze zakladatelů politické strany ODA, po jejím zániku pak nezávislý senátor. Pozval mne, abych v rámci jeho kursu o dějinách filosofie pověděl něco o Martinu Heideggerovi. Vzhledem k tomu, že jsem tenkrát pracoval na překladu Heideggerova *Bytí a času*, přerostlo moje působení u Kroupy v samostatný seminář nad četbou českého překladu a museli jsme se z Kroupova bytu přesunout jinam. Většinou jsme se pak scházeli u Josefa Mourala. Semináře se účastnili Filip a Lenka Karfíkovi, Štěpán Špinka, Alena Pomajzlová, Aleš Havlíček, Lenka Bydžovská, Karel Srp, Valerie Löwith, Jiří Skalický (později ministr privatizace), Petr Holub, Jan Kunz a kdoví, zda jsem na někoho nezapomněl.

Kromě těch, které jsem již jmenoval, se na přípravě samizdatových Patočkových spisů podílelo zároveň či postupně ještě mnoho dalších kolegů, např. bratří Jan a Miloslav Korbělíkové. Jan v roce 1984 emigroval do Vídně, Míla se odstěhoval na venkov a přenechal nám v Praze na Žižkově svůj byt. Používali jsme jej jako pracovnu a sklad knih, občas jsme v něm pořádali i semináře a dokonce v něm několik let bydleli novomanželé Karfíkovi. Jednoho dne se do bytu vloupali zloději a my jsme našli dveře bytu zapečetěné policejním razítkem. Dosti nás to vyděsilo a očekávali jsme, že se staneme předmětem ostrého zásahu politické policie. Ale opět se ukázalo, že policejní struktury zdaleka nejsou tak výkonné, jak

¹⁹ Nově srv.: J. Patočka, *Komeniologické studie I – III*, Praha, Oikúmené 1997–2003.

by se na totalitní stát slušelo. Byt prostě jednorázově zajistila kriminální policie a když si nikdo dál na nic neztěžoval, přestala se záležitostí zabývat. Kupodivu se v něm nic neztratilo. Když se totiž zloděj do bytu vloupal, musel projít z předsíně napřed do kuchyně. Již tam však místo normálního vybavení našel skladiště knih. To ho zřejmě tak šokovalo, že se ani nepokusil vypáčit zamčené dveře vedoucí do dalších pokojů. Správně pochopil, že tam taky nic jiného než knihy není. Museli jsme v té době totiž zlikvidovat knihovnu našeho již zmíněného učitele jazyků Miloslava Bareše. Když ve svých devadesáti letech zemřel, zanechal po sobě tisíce knih v nejrůznějších indoevropských jazycích, s kterými si jeho o mnoho let mladší, ale filologicky naprosto nevzdělaná manželka nevěděla rady. Jen si přála, abychom pokoj, který byl v celém prostoru až ke stropu zaplněný knihami, co nejrychleji vyprázdnili. Museli jsme tehdy svolat odborníky z mnoha různých oborů, aby si knihy rozebrali. Byt bratrů Korbělíkových nám tehdy opravdu přišel vhod. Stěhování knih se zúčastnil především Zdeněk Kratochvíl a Štěpán Kosík. – Brzy potom, v roce 1988, emigroval do Vídně i Míla. Když se nám tedy podařilo byt bez incidentu s policií vyklidit, raději jsme se již v jeho blízkosti neukázali.

V roce 1982 emigroval do Vídně polský filosof Krzysztof Michalski, o kterém jsem se již zmínil v souvislosti s *Kacířskými eseji*, a založil tam nezávislý mezinárodní filosofický ústav nazvaný *Institut für die Wissenschaften vom Menschen* (IWM). Dodnes tento ústav vede. Smyslem tohoto podniku bylo a stále je napomáhat stykům mezi Východem a Západem v oblasti humanitních věd. Ústav je financován ze sponzorských darů určených na jednotlivé projekty. Prvním velkým projektem IWM bylo sestavení a vydání "Vybraných spisů Jana Patočky". V té době emigroval do Vídně také Jiří Němec a zapojil se do práce na tomto projektu. Někdy v roce 1983 za mnou poslal jednoho ze zakládajících členů IWM Klause Nellena, aby se mnou navázal spolupráci ohledně pozůstalosti Jana Patočky. Dohodli jsme se, že IWM zřídí ve Vídni v rámci své činnosti pracoviště nazvané Archiv Jana Patočky, kde bude shromažďovat všechny dostupné spisy Jany Patočky, které doma i v zahraničí vyšly, i sekundární literaturu, zatímco my z Prahy poskytneme xeroxové kopie všech rukopisů, které jsme ukryli v rámci pozůstalosti. Kromě umožnění práce na edici německých vybraných spisů bylo smyslem této dohody umožnit zahraničním badatelům studovat Patočkovu dílo, což bylo v podmínkách kontrolovaných tajnou policií v Praze vyloučeno. Klaus Nellen v IWM se rovněž se souhlasem Patočkových dědiců ujal správy autorských práv, protože Patočkovy spisy mezitím začaly v zahraničí postupně vycházet.

Spolupráce s IWM byla úspěšná. Balíky xeroxových kopií putovaly do Vídně rozmanitými konspirativními kanály až do konce roku 1989. Do té doby se také ve Vídni podařilo připravit všech pět plánovaných svazků Patočkových spisů v německém překladu. Vlastní vydávání se však opožďovalo, takže poslední svazek vyšel až v roce 1992.²⁰ Zpoždění bylo způsobeno paradoxně smrtí událostí po listopadu 1989, protože editory posledního svazku, který obsahuje Patočkovy

²⁰ J. Patočka, *Kunst und Zeit*, Stuttgart 1987.

J. Patočka, *Ketzerische Essays zur Philosophie der Geschichte und ergänzende Schriften*, Stuttgart 1988.

J. Patočka, *Die natürliche Welt als philosophisches Problem*. Stuttgart 1990.

J. Patočka, *Die Bewegung der menschlichen Existenz*, Stuttgart 1991.

J. Patočka, *Schriften zur tschechischen Kultur und Geschichte*, Stuttgart 1992.

texty týkající se české kultury a českých dějin, byli z české strany Petr Pithart, který se tehdy brzo stal premiérem české vlády, a Miloš Pojar, který se stal velvyslancem v Izraeli, a trvalo dlouho, než se nám při jejich zaneprázdněnosti novými revolučními úkoly podařilo získat od nich definitivní znění předmluvy a edičních poznámek.

V práci na odkazu Jana Patočky spolupracujeme s IWM dodnes. Nejenže společně udržujeme archiv kopií pozůstalosti Jana Patočky ve Vídni ve stavu srovnatelném co do obsahu se stavem archivu v Praze, nýbrž daří se nám i po roce 1990 realizovat společné projekty. Výsledkem spolupráce našich dvou archivů je tedy kromě již zmíněných pěti svazků Patočkových vybraných spisů především podrobná bibliografie Patočkových spisů, kterou ve Vídni začali sestavovat Jiří Němec a David Souček a kterou jsme pak dokončili a vydali v Praze.²¹

V poslední době se nám podařilo rozběhnout společný projekt obou archivů, jehož cílem je probádat a připravit k vydání rukopisy, které pocházejí z 50. a 60 let a které nebyly součástí toho, co jsme v roce 1977 odvezli z Patočkova bytu. Jsou to texty, poznámky a náčrty týkající se mimo jiné filosofických problémů spjatých se vznikem moderní doby a patřící do oblasti Patočkova zájmu o dějiny idejí a filosofii dějin, o kterém jsem se již na začátku zmínil. Patočka je v roce 1971 uložil do Památníku českého písemnictví, kde od té doby ležely nezpracovány. Dozvěděli jsme se o tom od Martina Svatoše, který byl v osmdesátých letech v Památníku zaměstnán. V roce 1987 nám umožnil tajně si krabice s rukopisy vypůjčit a pořídit z nich xeroxové kopie. Po roce 1990 jsme je získali do Archivu Jana Patočky. Studium, ediční příprava textů a uspořádání několika mezinárodních konferencí k tomuto tématu bylo v letech 2000–2004 umožněno v rámci společného projektu vídeňského IWM a pražského *Centra fenomenologických bádání* při Filosofickém ústavu AV ČR a Univerzitě Karlově. Systematickému vyhodnocení obsahu této pozůstalosti se za svého pobytu v IWM věnoval v roce 1999 Filip Karfík a napsal o tom zprávu v *Kritickém sborníku*.²² Nedávno vyšly péčí IWM dva svazky,²³ z nichž jeden obsahuje německé překlady Patočkových textů, druhý odborné studie badatelů, kteří se těmito Patočkovými texty a problematikou s nimi spojenou zabývají. Překlady textů pořídili Sandra Lehmann a Ludger Hagedorn, který spolu s H. R. Seppem redakčně připravil oba svazky.

Ale vraťme se zpátky do doby temna. Koncem roku 1986 přišli naši přátelé v emigraci s myšlenkou na české vydání sebraných spisů Jana Patočky, které by bylo publikováno v zahraničí. Byli zřejmě inspirováni jednak rostoucím počtem svazků překladů Patočkových děl do francouzštiny (Erika Abrams z Paříže, která již před rokem 1977 dokonale ovládla český jazyk, vydala tehdy již 4 svazky), dále zprávami o přípravě německého vydání vybraných Patočkových spisů v IWM (první svazek vyšel 1987) a v neposlední řadě jistě i tím, že ve sbírce samizdatové

²¹ J. Patočka, *Bibliografie 1928 – 1996*, Praha 1997. Viz též J. Patočka, *Texte, Dokumente, Bibliographie*, Freiburg / München / Praha 1999. Aktualizovaná verze je nyní dostupná v internetu na adrese <www.ajp.cuni.cz>.

²² F. Karfík, *Patočkova strahovská pozůstalost a jeho odložené opus grande*, in: *Kritický sborník XX* (2000/2001), str. 125–160.

²³ J. Patočka, *Andere Wege in die Moderne*, sestavil a přeložil Ludger Hagedorn, Würzburg, Königshausen und Neumann 2006.

literatury, kterou pod názvem ČSDS (*Československé dokumentační středisko samizdatové literatury*) založil a v na zámku Karla Jana Schwarzenberga v německém Scheinfeldu spravoval Vilém Prečan, se již nacházelo 21 světlemodrých svazků Patočkových spisů z naší produkce. Financování slíbila zajistit *Nadace Charty 77*, kterou ve Stockholmu založil a řídil František Janouch, a nadace *Central and East European Publishing Project*, kterou tehdy v Oxfordu řídil Timothy Garton Ash.

Vilém Prečan vydával v rámci ČSDS věstník *Acta*, který byl dostupný českým intelektuálům nejen v emigraci, ale i doma, v Československu, a podujal se vedení veřejné diskuse o tom, jak by mělo takové vydání spisů Jana Patočky vypadat. Své návrhy zde prezentoval Erazim Kohák, český profesor filosofie na universitě v Bostonu, který v té době v rámci stipendijního pobytu v IWM pracoval na své knize o Patočkovi a připravoval anglický výbor z jeho děl, Jiří Němec, tehdy hlavní spolupracovník na německém projektu spisů Jana Patočky v IWM, Jan Vladislav, básník a Patočkův přítel, toho času v emigraci v Paříži, a další. S Pavlem Koubou, který, jak jsem již uvedl výše, patřil k nejpravidelnějším účastníkům Patočkova soukromého semináře a k mým nejbližším spolupracovníkům nejen na vydávání Patočkových modrých svazků (spolu s Jiřím Němcem a Miroslavem Petříčkem spolupracoval se mnou též na českém překladu Heideggerova *Bytí a času*), jsme tehdy vypracovali podrobný návrh koncepce Patočkových spisů a rovněž jej publikovali – samozřejmě anonymně pod zkratkou PATAR (PATočkův ARchiv) – v Prečanových *Actech*. V diskusi, která tehdy v *Actech* proběhla, se ujasnilo, že zahraniční vydání spisů Jana Patočky by mělo solidním způsobem shromáždit celé Patočkovo dílo ve formě přístupné širší české veřejnosti jak doma tak v zahraničí. Nemělo tedy mít charakter striktně vědecko-kritické edice, především pokud jde o texty, které Patočka napsal nebo poprvé publikoval v cizích jazycích. (Vzhledem k velmi omezeným možnostem publikovat doma, napsal Patočka řadu textů vlastní rukou přímo francouzsky nebo německy.) Takové texty se měly objevit v českém překladu. Po ukončení diskuse v *Actech* mi Václav Havel, který měl spojení s *Nadací Charty 77* ve Stockholmu, „oficiálně“ sdělil, že naše značka PATAR získala grant na toto zahraniční vydání spisů podle našeho koncepčního návrhu. Prostřednictvím Jiřiny Šiklové, s níž jsem už byl delší dobu s kontaktu právě pokud šlo o podzemní spojení se zahraničím, jsme navázali pravidelný styk s Františkem Janouchem, Vilémem Prečanem a Timothy Gartonem Ashem.

Prvním nezbytným krokem bylo vybavit nás stolním počítačem. Bylo sice možné poslat nám počítač tajně přes Jiřinu Šiklovou, podobně jako jsme v té době získali vlastní xerografický rozmnožovací přístroj, takže jsme už nebyli tak docela závislí na ministerské rozmnožovně, ale totalitní stát byl tehdy již v takovém rozkladu, že od roku 1988 bylo oficiálně dovoleno dovážet ze zahraničí nejmodernější výpočetní techniku volně, bez cla. Vláda se zřejmě domnívala, že tím dohoní deficit, který v tomto oboru po léta svou izolacionistickou restriktivní politikou zapříčiňovala. Rozhodl jsem se tedy, že toho využiji a pokusím se spojit dovoz počítače s návštěvou Anglie. (Od roku 1974, kdy jsem v Düsseldorfu demontoval již zmíněný vyřazený počítač, jsem se marně pokoušel získat výjezdní povolení až do roku 1987, kdy se nám s manželkou konečně podařilo vyjet s lázeňskou cestovní společností Balnea do Řecka. Neobešlo se to sice tenkrát bez

policejní asistence, ale byla bez následků. Asi 14 dní před odjezdem mne opět po několika letech navštívil v zaměstnání tajný policista, zavedl mne do bistra, nabízel mi whisky a sliboval hory doly, když budu ochoten spolupracovat jako zahraniční informátor v oblasti výpočetní techniky. O mé filosofické podzemní se kupodivu vůbec nezmínil. Domnívám se ovšem, že to bylo tím, že se nedostal dál než k předešlému. Jako obvykle v takových případech jsem se tvářil naprosto neschopně a vyhýbavým způsobem jsem odmítl jak whisky, tak spolupráci. Agent si chtěl smluvit další schůzku za dva týdny, až si věc rozmyslím. Odhodlaně jsem mu sdělil, že v té době budu na dovolené. Potutelně prohlásil že to nevádí, že se ozve později. O konkrétní a již zaplacené cestě do Řecka nepadlo tehdy ani slovo, ale možnost jejího zmaření se vznášela ve vzduchu. Alespoň před mýma očima – za agenta nemohu mluvit, ale celý charakter rozhovoru tomu nasvědčoval. Seznámil jsem s průběhem jednání manželku a připravil ji na to, že nás nejspíš pošlou z letiště domů a nikam nepojedeme. Ale kupodivu jsme odletěli a agent se ani po našem návratu již neobjevil. Kdo ví, třeba se opět projevila lajdáckost hroutícího se systému.) V létě 1988 jsem tedy požádal se svou dospívající dcerou o cestu do Anglie, dostal jsem povolení a na zpáteční cestě jsem s sebou přivezl od T. G. Ashe stolní počítač i s tiskárnou. Mohli jsme začít pracovat.

Když už jsem začal líčit, jak režim roztával a jak se stále zřetelněji projevovalo, že mu ubývají totalitární síly, zmíním se ještě o dalších předrevolučních cestovatelských dobrodružstvích. Na jaře roku 1989 jsme s Pavlem Koubou jeli do Dubrovníka, kde jsme se zúčastnili dvoutýdenního filosofického programu IUC (Inter-University Center). Vezli jsme již tehdy s sebou diskety s připravenými texty pro první svazek Patočkových spisů. Na maďarských hranicích při půlnoční celní a pasové kontrole se úředníci několikrát vrátili do našeho kupé a provedli důkladnou prohlídku našich zavazadel. Pavlu Koubovi dokonce vytlačili všechnu zubní pastu, aby měli jistotu, že v tubě nic nepřístojného nepřeváží. Zabavili nám diskety a celý vlak čekal a čekal. Průvodčí nám nenápadně sdělil, že je to kvůli nám. Zřejmě se pokoušeli naše diskety přečíst. Nevím, zda se jim to podařilo, ale po více než hodině nás pustili i s vlakem dál. Bez disket. Až na to, že u Pavla Kouby právě v té době vrcholila jakási viróza a on protrpěl celou kontrolu s vysokou horečkou na horním lehátku, nepříhodilo se již nic zvláštního. Dubrovník jsme úspěšně absolvovali, na zpáteční cestě jsme se zastavili v IWM ve Vídni a konečně jsme poznali tento do té doby jen imaginární ústav, s kterým jsme již tak dlouho spolupracovali. Erazim Kohák už byl pryč, ale mohli jsme zase mluvit s Jiřím Němcem a konečně i s ostatními pracovníky ústavu. Pavel Kouba pak odjel do Prahy a já jsem sám jel do Německa navštívit Viléma Prečana v onom dosud rovněž pouze představovaném Dokumentačním středisku (ČSDS) v Scheinfeldu. Návštěva se podařila a dohodli jsme se tenkrát, že materiály připravené pro tisk sebraných Patočkových spisů bude od nás z Prahy k Prečanovi do Scheinfeldu transportovat Henri Veldhuis, holandský student teologie a posléze pastor, který pravidelně jezdil do Československa a organizoval návštěvy holandských, anglických, francouzských i jiných filosofů na našich „ilegálních“ bytových seminářích. (Ilegálního na nich samozřejmě nic nebylo, jen se tajně policii nelíbilo, že jsou nezávislé na státním dozoru a scházejí se na nich převážně ti, kteří byli právě za své názory vyhozeni ze svých původních pracovišť a měl jim být znemožněn intelektuální život, natož styk se zahraničními nemarxistickými

filosofy.) Tito hosté přijížděli do Československa soukromě, jako turisté, a bylo potřeba pečlivě utajit účel jejich cesty, protože jinak by nebyli do státu vůbec vpuštěni. To se Henrimu docela dobře dařilo. Přestože někteří filosofové byli policií na některých seminářích identifikováni, ba někdy i vyhoštěni, Henri sám nebyl nikdy odhalen a svůj úkol plnil zcela dokonale. Po roce 1990 mu pak byla za jeho činnost udělena medaile Akademie věd. Jacques Derrida byl při takové návštěvě v Praze zadržen policií v bytě Ivana a Václava Havlových, nařčen z držení drog a internován. Teprve na zásah prezidenta Mitteranda byl propuštěn a vyhoštěn.

Pro exilové vydání jsme tedy do podzimu 1989 připravili první svazek, který však již nestačil před listopadem 1989 vyjít. My sami jsme se ocitli v situaci štvanců, kteří najednou neměli jeden úkol, na který se mohli potají, ukryti před policejním dohledem, docela dobře soustředit. Nová svoboda vyžadovala angažovat se veřejně v desítkách činnostech, které zabíraly spoustu času, o soustředění ani nemluvě. Především jsme ovšem s Pavlem Koubou založili k 1. lednu 1990 *Archiv Jana Patočky* (AJP) jako zvláštní oddělení ve Filosofickém ústavu Československé akademie věd v Praze.

Ihned po založení AJP začala být přirozeně shánka po Patočkových textech. Stará, předrevoluční nakladatelství měnila své vedení nebo alespoň svůj program, nová nakladatelství mezitím vznikala a začala se na nás obracet o pomoc. Těmto žádostem jsme byli schopni dosti pohotově vyhovořit, protože jsme v té době již měli řadu textů v elektronické podobě. Během prvních pěti let jsme vydali 13 svazků jednotlivých Patočkových děl v různých nakladatelstvích. S dědici Jana Patočky a s nakladatelstvím Oikúmené jsme sjednali rámcovou smlouvu na vydání *Sebraných spisů* a od roku 1996 jsme zahájili v obnovené koncepci jejich vydávání. Po celou dobu až dosud se však potýkáme s nedostatkem mladých spolupracovníků. Ti, co by připadali v úvahu, sepisují své doktorské práce na zahraničních univerzitách, nebo jsou zcela vytíženi výukou na českých univerzitách.

Obnovená koncepce *Sebraných spisů Jana Patočky* v zásadě vychází z toho, jak jsme zpracování Patočkovy pozůstalosti pojali již na začátku, v roce 1977. Jde o kompromis mezi edicí kritickou a čtenářskou. Tato koncepce obstála v debatě o exilovém vydání a považujeme ji za adekvátní i dnes. Především to znamená, že myslíme především na českého čtenáře a předkládáme proto všechny texty v češtině, přestože, jak jsem již uvedl, napsal autor mnohé z nich francouzsky či německy. Cizojazyčné originály uvádíme v příloze jen v tom případě, že nikde v zahraničí nevyšly, nebo nevyšly v té podobě, jak je Jan Patočka napsal. Dále se snažíme seskupovat texty do tématických celků a pouze v rámci jednotlivých svazků či oddílů řadíme texty chronologicky. Chceme tím usnadnit širší čtenářské obci orientaci v rozsáhlém a mnohotvárném Patočkově díle. S ohledem na čtenáře rovněž v poznámkách pod čarou překládáme neobvyklé cizojazyčné výrazy a citace, jichž Patočka zhusta používá. Naopak ke kritičnosti naší edice patří především to, že v poznámkách pod čarou k hlavním textům uvádíme významné rozdíly, pokud se liší různá předchozí vydání textů, upozorňujeme na odchylky od rukopisů a na věcné opravy, které jsme v textech provedli. V přílohách pak otiskujeme množství náčrtů a variant, které se vztahují k hlavním textům.

V rámci *Sebraných spisů* bylo zatím publikováno 11 svazků. První tři

svazky nesou titul *Péče o duši* a zahrnují autorovy úvahy týkající se postavení člověka ve světě a v dějinách: od morálních a náboženských otázek jednotlivce, přes stanoviska k aktuálním společensko-politickým událostem až k obecným úvahám o filosofii dějin. Titul souboru je překladem platónského termínu *epimeleia tes psychés*, kolem něhož se Patočkovy výklady uvedené problematiky zejména v posledních letech soustřeďovaly. Nejznámějším textem z prvního svazku je *Negativní platonismus*, druhý svazek přináší mimo jiné text *Evropa a doba poevropská* a přednáškový cyklus *Platón a Evropa*, třetí svazek je věnován Patočkově nejslavnější knize *Kacířské eseje o filosofii dějin*.

Další oddíl *Sebraných spisů* představují svazky 4–5 obsahující Patočkovy texty se vztahem k umění a literatuře a práce estetické. Koncepce těchto svazků volně navazuje na koncepci prvních tří samizdatových svazků z roku 1977. Svazky 6–8, na jejichž přípravě právě pracujeme, budou věnovány Patočkovým fenomenologickým spisům v užším smyslu a ještě se o nich níž zmíním.

Následující tři svazky 9–11, které již vyšly péčí Věry Schifferové, obsahují v úplnosti Patočkovu dílo věnované studiu odkazu velkého evropského myslitele Jana Amose Komenského. Patočka se jím zabýval nejen z vlastního zájmu, ale i z nutnosti v době nejtěžší politické persekuce v padesátých letech, kdy nesměl přednášet na universitě a kdy mu komeniologické pracoviště Akademie věd poskytlo útočiště.

Dalším tematickým souborem jsou dva svazky nazvané *Češi*, které obsahují texty nějakým způsobem se týkající problematiky českých dějin, vyjadřují se k osobnostem českého kulturního a politického života a zaujímají stanovisko ke konkrétním aktuálním událostem.

Několik dalších svazků zabere edice Patočkových universitních přednášek k dějinám antické filosofie, které proslovil během svého působení na Univerzitě Karlově jak po Druhé světové válce, tak na přelomu šedesátých a sedmdesátých let.

Následovat budou svazky věnované tzv. Strahovským rukopisům, o kterých jsem se již výše zmínil a které kromě náčrtů k dějinám idejí obsahují i rozpracované části několika Patočkových nedokončených filosofických spisů ze čtyřicátých let.

Sebrané spisy pak budou pokračovat souborem tzv. filosofických deníků. V pozůstalosti se totiž nacházejí i sešity, do nichž si Patočka po válce téměř každý den po několik let zaznamenával myšlenky k nejrůznějším tématům a které jsme se rozhodli netřídit podle obsahu, nýbrž vydat jako celek.

Na závěr *Spisů* pak chceme umístit několik svazků korespondence. Jeden z nich, korespondenci s Patočkovým dlouholetým přítelem brněnským historikem umění Václavem Richterem jsme již vydali u příležitosti Richterových 100. narozenin v roce 2000.

Filosoficky nejvýznamnějším oddílem *Sebraných spisů* budou samozřejmě svazky 6–8, o kterých jsem se již zmínil. Budou detailně dokumentovat Patočkův myslitelský vývoj fenomenologa: od disertace o pojmu evidence²⁴ přes habilitační spis o problému „přirozeného světa“²⁵ až k výslovné kritice Edmunda Husserla v

²⁴ J. Patočka, *Pojem evidence a jeho význam pro noetiku*, 1931, Archiv UK.

²⁵ J. Patočka, *Přirozený svět jako filosofický problém*, Praha 1936.

šedesátých letech,²⁶ která už v zárodku obsahuje Patočkovo asubjektivní pojetí lidské existence jako tří ontogenetických pohybů. Koncepce asubjektivní fenomenologie je pak dále rozpracována jednak v posledních přednáškách na filosofické fakultě, jednak v řadě studií, k nimž se zachovalo i množství náčrtů, poznámek a fragmentů, které poprvé v úplnosti vydáme v češtině.

Tyto pozdní texty byly už před časem sestaveny péčí Karla Novotného a Helgy Blaschek-Hahn a vydány s podporou nadace Fritze Thyssena ve freiburském nakladatelství Karla Albera.²⁷ Velkou část těchto textů napsal Jan Patočka německy, takže bylo nasnadě přeložit do němčiny i český zbytek a zpřístupnit tak mezinárodnímu fenomenologickému společenství myšlenkové pochody českého filosofa. Erika Abrams pak vzápětí přeložila tento soubor také do francouzštiny.

Zájem o Patočkův přínos k fenomenologii stále roste. V druhé polovině devadesátých let jsme navázali těsnou spolupráci s H. R. Seppem, který i se svou ediční řadou *Orbis phaenomenologicus* přesídlil do Prahy. S podporou Volkswagen-Stiftung jsme začali pracovat na rozšiřování činnosti Archivu Jana Patočky, aby se stal opravdovým *Centrem fenomenologického bádání*. Uspořádali jsme řadu konferencí a workshopů k aktuálním fenomenologickým tématům a seznámili jsme se tak s velkou řadou fenomenologických filosofů z celého světa.

Jedním z výsledků této práce byla tenkrát i reprezentativní kniha o Janu Patočkovi v němčině,²⁸ která vedle vybraných textů a dokumentů k Patočkově životu obsahuje i do té doby (1999) úplnou bibliografii jeho spisů, sestavenou ve spolupráci s IWM ve Vídni. Průběžně aktualizovaná bibliografie je dnes volně dostupná na internetu.²⁹ Ludger Hagedorn, který se velmi zasloužil o překlad Patočkových textů do němčiny a je spoluvydavatelem této knihy, získal v roce 2005 od Akademie věd České republiky prestižní stipendium Jana Evangelisty Purkyně aby se mohl dále podílet na práci AJP.

V letech 2000–2004 získalo naše Centrum fenomenologických bádání (CFB) rovněž podporu českého ministerstva školství, což umožnilo kromě pokračování ve vydávání Patočkových Sebraných spisů a další badatelské činnosti rovněž dále rozvíjet mezinárodní kontakty, a to obzvláště tím, že jsme mohli udělovat měsíční stipendia mladým zahraničním badatelům ke studijnímu pobytu v našem centru.

V roce 2002 vyvrcholila naše mezinárodní spolupráce uspořádáním konference, na níž byla založena světová *Organizace fenomenologických organizací* (OPO). Z iniciativy Lestera Embreeho a s pomocí jeho *Centra pro pokročilá fenomenologická studia* na Floridě jsme do Prahy pozvali představitele více než šedesáti fenomenologických společností a pracovních skupin z celého světa a dohodli se s nimi na těsnější spolupráci a lepší koordinaci našich činností. Lester Embree založil webovou stránku,³⁰ na které jsou publikovány fenomenologické texty, Cristian Ciocan z Rumunska se stará o internetový týdeník

²⁶ J. Patočka, *Úvod do studia Husserlovy fenomenologie*, Praha 1966.

²⁷ J. Patočka, *Vom Erscheinen als solchem. Texte aus dem Nachlaß*, ed. Helga Blaschek-Hahn a Karel Novotný, Freiburg / München 2000.

²⁸ J. Patočka, *Texte, Dokumente, Bibliographie*, ed. Ludger Hagedorn a Hans Rainer Sepp, Freiburg / Praha 1999.

²⁹ Na adrese: www.ajp.cuni.cz

³⁰ www.o-p-o.net

Newsletter a činnost OPO se zdárně rozvíjí. V roce 2005 se konala druhá konference OPO v peruánské Limě.

Závěrem je třeba poznamenat, že ve srovnání s rostoucím zájmem o Jana Patočku v zahraničí postupuje recepce jeho díla u nás daleko pomaleji. Je ovšem zřejmé, čím to je. Na jedné straně má Patočkovo jméno zvuk oficiálně uznávaného hrdiny, což ovšem mladou generaci vždy do jisté míry odpuzuje, na druhé straně je Patočkova filosofování velmi náročné, neboť předpokládá dobrou znalost velikánů dějin filosofie jako jsou Husserl, Heidegger, Hegel, Kant, Platón, Aristotelés a další, což je podmínka, kterou zajisté není snadné splnit. Ale filosofie není podnik proponovaný nakrátko. Čas systematické recepce Patočkova díla v domácím prostředí teprve přijde.